

De huizen van de familie Vader in Wissenkerke op Noord-Beveland in de 19^e eeuw en hun bewoners

P.C. van Voorst Vader en A.M. Kramer¹

In Wissenkerke op Noord-Beveland staat in de Voorstraat, de hoofdstraat van het dorp, naast de oude dorpspomp een bord met tekst over de geschiedenis van Wissenkerke (een Voorstraatdorp). In de tekst op dat bord wordt aandacht besteed aan de familie Vader, inclusief hun buitenplaats Sorgwijck, vlak bij Wissenkerke gelegen. Het laatste deel van de tekst op dat bord luidt: *“Wissenkerke ontwikkelde zich vrij snel mede door toedoen van de familie Vader van wie hier in de 19^e eeuw verschillende geslachten² hebben gewoond. Zij waren vooraanstaand zowel in bestuurlijk als in sociaal opzicht. In de hoofdstraat bezaten zij maar liefst 6 herenhuizen, 2 kantoren en een manege aan het eind van de straat. Daarnaast bezaten zij een buiten genaamd ‘Sorgwijck’ in de Kamperlandpolder. Het lijkt geen twijfel of de aanwezigheid van het geslacht Vader heeft mede bijgedragen aan het destijds belangrijke imago van Wissenkerke. Tegenwoordig is het gemeentehuis van Noord-Beveland gevestigd in Wissenkerke.”*

In de Voorstraat van Wissenkerke kan men anno 2014 de lokatie van 5 herenhuizen en 2 kantoren van de familie Vader uit de 19^e eeuw vinden. Daar hebben drie generaties uit die familie gewoond, nml. het in 1799 gehuwde echtpaar Vader - van Voorst, vier van hun zeven volwassen geworden kinderen (Cateau, Maria, Bram en Jacob), allen begraven in Wissenkerke, en de enige zoon van Jacob, ook een Willem, een kleinzoon dus van Willem L. Vader, begraven in Den Haag. Drie van deze Vaders waren burgemeester van Wissenkerke (fig. 1). Tenslotte staat op de Dorpsdijk nog een zesde huis, waar in de 19^e eeuw een lid van de familie Vader woonde, nml. Henrietta, ook een kind van het echtpaar Vader - van Voorst, jonger dan de eerder genoemde vier en samen met haar echtgenoot ook begraven in Wissenkerke. Hier volgt een korte beschrijving van die huizen en hun bewoners, waarbij ook aandacht wordt besteed aan de manege van de familie Vader.

1. Voorstraat, huidige nr 31 (fig. 2): op die plek, waar nu gemeentehuis en politie-bureau staan, stond vroeger o.a. het huis van Willem L. Vader (1775-1849) plus ernaast zijn kantoor, gebouwd ca. 1800.³ Hij werd in Kortgene geboren en vestigde zich in Wissenkerke, waar hij 1795 - ca. 1822 burgemeester was (toen schout of maire genoemd), vanaf zijn 19^e jaar! Ook was hij 1795-1838 gemeentesecretaris (als zodanig in 1838 opgevolgd door zijn zoon Jacob). Daarnaast vervulde hij een reeks andere functies, hij was o.a. ontvanger (van belastingen) en dijkgraaf. Zijn huis was een zgn. dubbel herenhuis (met 2 ramen links en rechts van de voordeur; de eerste verdieping telde 5 ramen), zoals ook de huizen van Maria, Bram en Jacob's zoon Willem dat waren. Het kantoor, dat smaller was, werd 'het rentmeesterhuis' genoemd (hij was immers rentmeester van de Ambachtsheerlijkheid Wissenkerke en Geersdijk, net als later zijn zoon Jacob, totdat de heerlijkheid in 1876 verkocht werd). Zelf groeide hij ook uit tot grootgrondbezitter, met o.a. deelname aan de inpoldering van de Soelekerke polder in 1818 en de meekrap-industrie, wat vergemakkelijkt werd door het kapitaal van zijn echtgenote, Johanna E. van Voorst (1781-1852), de dochter van een V.O.C.-kapitein afkomstig uit Veere, later équipagemeester van de V.O.C. in Middelburg. In tegenstelling tot zeker twee van zijn zonen had hij geen universitaire opleiding. In 1818 kocht hij Sorgwijck, bij de Camperlandsche Dijk vlak bij Wissenkerke, in 1775 gecreëerd door Abraham Swemer (1747-1817), na de afbraak van Zorgvliet bij Colijnsplaat in 1779 de enige buitenplaats op Noord-Beveland. In de koopacte wordt Sorgwijck beschreven als: *“Een buitenplaats, met deszelfs Heeren huisinge, koetshuis, stallinge en oranjerie”*, voorts *“het bosch beplant met olme en esse bomen, een weide, eveneens beplant met olme en esse bomen”*, en de naast het herenhuis gelegen *“hofstede met deszelfs huisinge, schuur, bakkeete en verdere timmeringe.”* Na zijn dood hield men zijn slaapkamer in het huis aan de Voorstraat intact, met sloffen en al, ook na het overlijden van zijn vrouw, 3 jaar later. Ca. 1917, na het overlijden van Willem J. Vader van 's Gravenpolder (1839-1916), zijn kleinzoon, mogelijk eerder, werden huis en kantoor verkocht en afgebroken (*“het dak was niet goed meer”*). Men bouwde ter plaatse van het 'herenhuis' en het kantoor drie 'burgerhuizen', voor de gemiddelde burger makkelijker te betalen dan een herenhuis. Dit werd door een timmerman/aannemer Van Hee gerealiseerd. Alleen de kelders van het oude huis bleven bestaan. Dat werden regenbakken (pas in de jaren 1950 kreeg Noord-Beveland waterleiding).

Catharina (Cateau) J. Vader, 1803-1886, tenger van postuur volgens de verhalen, woonde als ongehuwde oudste volwassen geworden dochter in de winter in het huis in de Voorstraat van haar ouders, het echtpaar

Vader - van Voorst, en in de zomer op hun buitenplaats Sorgwijck, net als haar ouders. Daar ging ze mee door na het overlijden van haar ouders. Haar één jaar jongere zuster Maria (1804-1887) kwam vanaf 1870 's zomers ook op Sorgwijck wonen, na het overlijden, maart 1870, van haar echtgenoot, Hendrik Keijl. Volgens dhr. Kramer ging Cateau in 1873 na het vertrek van haar jongere broer Jacob uit Wissenkerke naar Den Haag 's winters in diens leegstaande huis in de Voorstraat wonen (Willem, de zoon van Jacob, volgde in 1873 zijn vader op als burgemeester van Wissenkerke en liet aan de Voorstraat voor zichzelf en zijn vrouw een nieuw huis bouwen). Mogelijk prefereerde Cateau het huis van Jacob boven het huis in de Voorstraat van haar ouders, omdat het huis van haar broer groter en moderner was, van meer gemakken voorzien. Bovendien had dat huis een mooie, grote tuin, veel groter dan de tuin achter het huis van haar ouders. En de tuin achter het huis van haar broer grensde aan de overdekte manege van de familie Vader. Maar in het huis van Jacob had zij last van geesten/spoken. Eerst liet ze de ramen van de kamer (waarschijnlijk aan de achterzijde), waar zij die geesten/spoken meende waar te nemen, met planken dicht timmeren, maar spoedig daarna vertrok ze naar Sorgwijck, waar ze toen het hele jaar ging wonen, evenals haar zuster Maria, tot haar overlijden in 1886.

2. Voorstraat, huidige nr 13 (fig. 3): huis van Abraham (Bram) C. Vader (1806-1872), waarschijnlijk ca. 1834 gebouwd. Bram was de tweede volwassen geworden zoon van het echtpaar Vader - van Voorst.⁴ Na het gymnasium in Middelburg, waar hij net als zijn oudere broer Jan in 1824 zijn diploma haalde, en de studie medicijnen in Leiden, in 1830 voltooid, vestigde hij zich in 1833 als huisarts in Wissenkerke (ook was hij 1840-1844 gemeenteraadslid en commissaris van de brandspuit). Hij hield er als arts slechts een kleine praktijk op na, die hij (ruim?) voor 1863 neerlegde. Hij huwde in 1835 M. (Martina) Pieterse (1814-1836), die vlak na haar eerste bevalling overleed. In 1843 huwde hij haar zuster S. (Saartje) Pieterse (1818-1888). Uit elk huwelijk had hij een dochter. Beide dochters huwden, maar bleven kinderloos. Zijn huis staat er nog steeds en werd 1902-1987 bewoond door de toenmalige huisarts van Wissenkerke.⁵ Die dokters hadden hun slaapkamer links voor, gezien vanaf de straat. Als er in de tijd van dokter Fret 's nachts aan de voordeur gebeld werd, schoof de dokter zijn slaapkamerraam omhoog om te zien wie er belde en waarom. Als de dokter in actie moest komen, trok hij aan het belkoord in zijn slaapkamer, dat via een gat in het plafond uitkwam in de daarboven gelegen kamer van de dienstbode, waar een bel hing,⁶ zodat zij vast de koetsier in de Kerkstraat, om de hoek, kon waarschuwen. Die maakte dan de koets klaar in het koetshuis (met mendeur) in de Middenstraat achter het doktershuis, waar de koets en twee paarden gestald konden worden. In de tijd van dokter Bruynzeel stonden er nog namen boven de ruif: Fanny en Marie, de paarden van zijn voorganger, dokter Fret. De dokter reed doorgaans niet zelf, maar liet zich rijden door zijn koetsier. Ook verplaatste de dokter zich wel per paard, als ruiter. De dokter zal ergens begin 20^e eeuw van paard naar auto over zijn gegaan (of de fiets, in het dorp zelf).

3. Voorstraat, huidige nr 15 (fig. 3): daar stond het huis van Maria A. Vader (1804-1887), een oudere zuster van Bram, gehuwd met Hendrik J. Keijl (1793-1870), geboren in Amsterdam, die zich na zijn studie medicijnen in Leiden, in 1817 voltooid, als huisarts in Wissenkerke vestigde. Hij was een kleine, dikkige man en had als arts (beperkte) homeopathische sympathieën.⁷ Maria Vader schijnt een goede pianiste te zijn geweest. Hun huis, zij trouwden in 1828, is waarschijnlijk eerder gebouwd dan het huis van Bram Vader. Toen het kinderloze echtpaar Keijl - Vader financieel meer armslag kreeg na het overlijden van de ouders van Maria Vader, voerden ze een zichtbaar grotere staat. Ze hadden veel klokken, die één maal per week opgewonden werden door dhr. P. Verhorst, in Wissenkerke gevestigd als reparateur van klokken en horloges en briefgaarder (postbezorger).⁸ Hij was ook opwinder van het uurwerk op de kerktoeren, dat in 1867 geplaatst werd. In het dorp was er toen naast de lantaarnaansteker dus ook een uurwerkopwinder (en o.a. een smid en een wagenmaker, in de Voorstraat tegenover elkaar gevestigd). De huisartsen/zwagers/buren Hendrik Keijl en Bram Vader konden niet goed met elkaar opschieten. Dhr. Kramer: *“Dan is het beter, dat je het schoorsteentje van je familie niet ziet roken.”* Keijl beoefende zijn vak ‘vol vuur’, tot vlak voor zijn dood. Toen collega-huisarts Jonker, die in 1857 een astronomische boete kreeg wegens het berijden van een niet geregistreerd rijpaard, juni 1869 naar 's Gravenzande vertrok, maakte burgemeester Jacob Vader zich zorgen over zijn zwager Keijl, want de oude man, toen ruim over de 70, had het druk, ook al was vanaf 1854 ook dhr. Q.J.M. Janssen huisarts in Wissenkerke.⁹ Dhr. D.J. Helderman, opvolger van Jonker, arriveerde namelijk pas oktober 1869. Keijl overleed een half jaar later. Zijn huis werd later door Willem J. Vader van 's Gravenpolder verkocht aan dhr. P. Verhorst (met vrouw en 3 dochters plus schoonzoon Lamain en kleinkind) op voorwaarde, dat er een postkantoor in zou komen (fig. 3a). Dhr. van Arkel kocht, toen hij huisarts was (1964-1987) en op nr 13 woonde, het huis op nr 15

erbij om daar zijn praktijk te vestigen. Hij sloopte in 1975 het oude huis op nr 15 en bouwde daar eigenhandig een nieuw, in fantasiestijl, met o.a. middeleeuwse elementen, dat anno 2014 ook te koop staat.

4. Voorstraat, huidige nrs 12 + 14 (fig. 4): daar stond vroeger het ca. 1837 gebouwde grote dubbele herenhuis van Jacob (Ko) H.L. Vader (1810-1892), dat op de 1^e verdieping 6 ramen telde, met daarnaast zijn vrij grote kantoor t.p.v. de huidige nrs 16 + 18 op de hoek bij het Kerkplein. In het huis, met een hal- en gangvloer en schoorsteenmantels van marmer, stonden beelden, waarschijnlijk van gips. Na het gymnasium in Middelburg, deelname als vrijwilliger aan de Belgische veldtocht in 1830 als 2^e luitenant der Mobiele Zeeuwsche Schutterij en misschien een niet afgeronde studie rechten (het is onbekend wat zijn bezigheden waren in de jaren 1830-1836),¹⁰ werd Jacob, die in 1837 huwde, in 1836 als opvolger van zijn vader benoemd tot gemeenteontvanger in Wissenkerke, welke functie hij opgaf toen hij burgemeester werd, omdat die functies toen onverenigbaar waren. Daarnaast volgde hij 1838-1873 zijn vader op als gemeentesecretaris van Wissenkerke. Bovendien was hij 1853-1873 ook burgemeester van Wissenkerke, tijdens welke periode hij het dorp ondernemend moderniseerde, zelf talloze functies vervullend, met aandacht voor de menselijke en sociale aspecten. In 1862 zou Koning Willem III bij zijn bezoek aan Noord-Beveland bij burgemeester Vader in diens huis in de Voorstraat in Wissenkerke de lunch gebruiken. Maar toen Willem III zijn koets daar arriveerde, was hij naar het schijnt al zo beneveld geraakt door spiritualiën, dat hij de koets niet uit kon of wilde komen. De familie Vader heeft toen maar zelf die rijke lunch opgegeten. In 1863 kocht Jacob de heerlijkheid 's Gravenpolder,¹¹ mede als geschenk voor zijn vrouw, Catharina (Toos) Maria Swemer (1815-1887),¹² die daar bindingen had (haar moeder kwam daar vandaan, haar grootvader van moederszijde was er gemeentesecretaris),¹² t.g.v. hun zilveren bruiloft. Zij hadden een zoon en een dochter, die in 1859, bijna 18 jaar oud, tot hun groot verdriet aan tuberculose overleed en tussen haar ouders in Wissenkerke begraven ligt. Na Jacob's aftreden in 1873 woonden hij en zijn vrouw in Den Haag.¹³ Ca. 1917, na het overlijden van Jacob's zoon, werden huis en kantoor (waar ook het cachot in zat) verkocht. Men maakte van het 'herenhuis' plus kantoor vier 'burgerhuizen'. Van het huis werd de kap afgehaald en het werd in tweeën gesplitst. Ter plaatse van het kantoor werd een klein dubbelhuis gebouwd. Aannemer Machiel van Hee klaarde die klus en verwijderde in het 'herenhuis' o.a. al het marmer.

De overdekte manege van de familie Vader, achter de tuin van het huis van Jacob Vader gelegen aan de toenmalige Westachterweg (fig. 4a), werd in 1817 gebouwd in opdracht van Willem L. Vader. Zijn toen 12-jarige oudste zoon, Pieter Johannes van Voorst Vader (1805-1869),⁴ de stamvader van de familietak Van Voorst Vader, was betrokken bij het inmetelen van een baksteen, fraai gemarkeerd met de volgende tekst: 'P.I.v.V.V. 7/12 1817' (de datum wordt ook door de auteurs van dit artikel geïnterpreteerd als 12 Juli, niet als 7 December).¹⁴ W.L. Vader laat de manege beheren door een arbeider, die ongeschikt is geworden voor werk in zijn meekrapstoof. De koets-paarden van de familie Vader worden er afgericht en afgereden. Jacob Vader had volgens de belastingregistratie in 1867 11 paarden: 3 voor de koets (waarvoor hij belastingplichtig was) en 8 voor de landbouw (geen belastingplicht). Paarden voor '*onder den man*' worden niet vermeld, maar mogelijk werd er in de manege ook paard gereden, vooral in de winter, want in de zomer kon dat op Sorgwijck. Zo mocht de vrouw van Willem J. Vader van 's Gravenpolder, Paulina C. Vader van 's Gravenpolder - Kolff (1844-1932), graag op Sorgwijck paardrijden als zij vanuit Den Haag haar buiten op Noord-Beveland bezocht. Toen op het eind van de 19^e eeuw de meekrapstoof De Roos in Geersdijk, in 1836 mede op initiatief van Willem L. Vader gebouwd, geen bestaansreden meer had wegens het instorten van de handel in meekrap (de wortel levert een rode kleurstof, alizarine, wat in de jaren 1870 in synthetisch bereide vorm beschikbaar kwam), raakte het daar werkende personeel werkloos, o.a. Celis Heijboer, die van Tholen kwam. Willem J. Vader van 's Gravenpolder bood Celis in 1896 de manege te huur aan. Celis Heijboer en zijn zonen Bram en Ko, die in Wissenkerke woonden, gebruikten het gebouw als schuur voor hun transportbedrijf en boerenbedrijf (ze pachtten land buiten het dorp).¹⁵ Ca. 1917, na het overlijden van Willem J. Vader van 's Gravenpolder, is het gebouw van de voormalige manege verkocht (aan Heijboer). In 1977 is het gebouw afgebroken.¹⁴

5. Voorstraat, huidige nr 26 (fig. 5): ca. 1869 gebouwd in opdracht van Jacob's zoon Willem J. Vader van 's Gravenpolder (1839-1916), een statig dubbel herenhuis. Willem J. Vader was 1873-1894 de derde burgemeester van Wissenkerke uit de familie Vader, hij volgde als zodanig zijn vader op. Na zijn burgemeesterschap woonde hij in Den Haag, net als eerder zijn vader, hoewel hij, best opmerkelijk, 1895-1901 in Wissenkerke gemeenteraadslid was en 1890-1907 lid van de Provinciale Staten van Zeeland. Dhr.

Kramer: “De eerste twee burgemeesters van Wissenkerke uit de familie Vader hebben het goed gedaan. Maar deze man, de derde Vader-burgemeester, die heeft het verknald.”¹⁶ Hij was sociaal minder vaardig dan zijn vader en stond op zijn strepen, zijn conflicten werden besproken tot in de Goesche Courant. Hij schijnt nogal eens afwezig te zijn geweest, op reis met zijn vrouw, met wie hij in 1869 trouwde (het huwelijk bleef kinderloos). Waarnemend burgemeester was dan dhr. J. van Schouwen (1823-1890), getrouwd met Sara van Hee (1834-1915) en overgrootvader van dhr. A.M. Kramer. Als pachtheer met een landbouwkundige opleiding bemoeide Willem J. Vader zich met het landbouwbeleid van zijn pachters, niet altijd tot vreugde van die pachters: hij was behoorlijk conservatief, zodat kunstmest soms ‘s nachts werd uitgereden om aan het kritisch oog van de pachtheer te ontsnappen. Volgden pachters zijn adviezen niet op, dan kon hij zo ver gaan, dat hij hun smid vroeg die pachters niet meer te helpen. Zijn huis aan de Voorstraat staat er nog steeds. Het werd na zijn overlijden verkocht.¹⁷ Op aandringen van dhr. J.F.Th. van der Linde (1912-1929 predikant in Wissenkerke) heeft de Diaconie het huis als pastorie gekocht.

Tenslotte staat op de Dorpsdijk het huis (huidige adres: Dorpsdijk 98 + 100, het huis werd in 1873 gesplitst), waar het echtpaar Adriaan S. & Henrietta J.E. van der Loeff - Vader woonde (fig. 6), gehuwd in 1839. Het bovenmodale huis op nr 100, toen mogelijk Buitenlust genaamd,¹⁸ werd ca. 1805 gebouwd in opdracht van Cornelis van der Loeff, oom van Adriaan van der Loeff en zoon van een burgemeester van Veere. Cornelis van der Loeff (1776-1828), die zich vaak Cornelis Verniers van der Loeff noemde (Verniers was de achternaam van zijn grootmoeder aan vaderszijde), volgde in 1800 Pieter Vader (1734-1800), de vader van Willem L. Vader, op als ‘*Rentmeester (ontvanger) der gemeene middelen etc. over den Eylande Noord Beveland*’. Toen Cornelis van der Loeff in 1808 naar Colijnsplaat verhuisde, verkocht hij ‘*huys, schuur, tuin en erve*’ aan Marinus de Vos, rentenier. In 1832 werd het geheel, toen in de akte als ‘*eene buitenplaats*’ bestempeld, door Cornelis Zwigman gekocht uit de boedel van zijn schoonvader Marinus de Vos. Cornelis Zwigman (1781-1866) was eerst wagenmaker, daarna huisschilder (‘s zomers) en ‘*meester fijnschilder*’ (‘s winters),¹⁹ die o.a. wandschilderingen voor Sorgwijck maakte. In 1845 werd Dorpsdijk 100 door Adriaan van der Loeff (1808-1871) gekocht. Hij volgde in 1844 zijn schoonvader Willem L. Vader op als rijksontvanger van belastingen. Het is redelijk te veronderstellen, dat Adriaan van der Loeff als ontvanger, die een kantoor kon gebruiken, het kleinere deel van het huidige huis heeft laten aanbouwen. Het kleinere, rechter (oostelijk) deel van het huis (nu nr 98) bevatte nml. kantoor, keuken en mangelkamer (voor het mangelen van wasgoed voordat het gestreken wordt). Zeker is, dat Adriaan van der Loeff er in 1850 grond bij kocht en aan de achterkant van het huis in de Torenpolder (Thoornpolder) een bos met plantsoen liet aanleggen, dat ca. 1910 weer gerooid werd.¹⁸ Een beperkte periode was er in de directe nabijheid van Wissenkerke dus niet alleen Sorgwijck (gelegen bij de huidige Bosdijk), maar was er ook bij de Dorpsdijk een buitenplaats met bos en plantsoen. Het kinderloze echtpaar Van der Loeff - Vader organiseerde bij hen thuis culturele bijeenkomsten, met musici en voordrachtskunstenaars e.d. uit Middelburg. Henrietta van der Loeff - Vader (1813-1869) begon een Christelijke kinderbewaarsschool (kleuterschool), met 52 kinderen in 1861,²⁰ waarvoor ze in 1854 op de Dorpsdijk naast haar eigen huis een onderkomen liet bouwen, dat meer dan 100 jaar als zodanig heeft gefunctioneerd.²¹ De kinderbewaarsschool ging haar zeer aan het hart, met financiële steun tot na haar dood. Het bestaan van het woonhuis op de Dorpsdijk, het 6^e huis in Wissenkerke waarin een lid van de familie Vader woonde, al was het ditmaal niet in de Voorstraat, heeft er mogelijk toe geleid, dat het bovengenoemde informatiebord van de gemeente vermeldt, dat de familie Vader in de 19^e eeuw 6 huizen in de Voorstraat bezat.²² Het huis op nr 100 is nu een Rijksmonument evenals de oude houten wagenschuur met bijschuren bij het huis op nr 98.

Het huis van Willem L. Vader aan de Voorstraat in Wissenkerke werd gebouwd door dhr. C. (Cornelis) Kluit (1773-1836) uit Wissenkerke, timmerman/aannemer, waarbij het voorgaande huis op die plek werd afgebroken. Hij kreeg als knecht Jacob van Hee, uit Hoek in Zeeuws-Vlaanderen, die de enige dochter van C. Kluit, Magdaleen, huwde (1820). De familie Van Hee had drie generaties lang een aannemersbedrijf in Wissenkerke, eerst Jacob (1806-1879), toen Cornelis (1836-1906) en tenslotte Machiel (1879-1952). De drie huizen van de kinderen (Maria, Bram en Jacob) van Willem L. Vader in de Voorstraat in Wissenkerke werden in de 19^e eeuw gebouwd door een aannemer Van Hee, waarbij het voorgaande huis op de desbetreffende plek werd afgebroken of uitgebreid. Het huis in Wissenkerke van de kleinzoon van Willem L. Vader werd gebouwd door timmerman/aannemer W.J. Tazelaar uit Colijnsplaat. Het huis op de Dorpsdijk werd mogelijk gebouwd door timmerman/aannemer Aernout Huyssoon uit Wissenkerke, die in ieder geval bij de bouw betrokken was, maar in 1810 failliet ging. In 1941 nam dhr. R. Slotema, bij Van Hee in Wissenkerke begonnen als knecht, het aannemersbedrijf over van dhr. M.H. (Machiel) van Hee.²³

Noten en bronnen

1. Dhr. A.M. Kramer (geb. 1941), amateur historicus in Wissenkerke, die o.a. scherp geluisterd heeft naar de verhalen van de ouderen in het dorp, gaf als vriend van de familie enkele bestuursleden van de Stichting Van Voorst Vader in 2013 een rondleiding langs lokaties van betekenis voor de geschiedenis van de familie Vader in Wissenkerke. Uit die rondleiding komt dit artikel voort. Daarbij is o.a. gebruik gemaakt van gegevens, die dhr. P.J.A. van Voorst Vader (1916-2009), vader van dhr. P.C. van Voorst Vader (geb. 1946), publiceerde (i.s.m. dhr. P.C. van Voorst Vader als redacteur) via de Stichting Van Voorst Vader; zie zijn artikelen op de website van die Stichting (www.familievanvoorstvader.nl/archief) over: a) Willem Lodewijk Vader; b) Jacob Vader ('Leven en sterven in Wissenkerke, Noord-Beveland, 1853-1873 onder burgemeester J.H.L. Vader, 1810-1892', ook gepubliceerd in De Spuije, 1993, afl. 30: pag. 19-41); c) Pieter Vader; d) Pieter Johannes van Voorst Vader; e) De Middelburgsche Courant 1821-1866; f) De Ambachtsheerlijkheid 's Gravenpolder; g) Sorgwijck; h) De bestuurlijke geschiedenis van Noord-Beveland ("Een kritische overdenking bij 'Tussen isolement en ontsluiting. Een bestuurlijke geschiedenis van Noord-Beveland, 1795-1995', geschreven door A.J. Barth en A.L. Kort", ook in gewijzigde vorm gepubliceerd als "Nederlands binnenlandse 'kolonie' Noord-Beveland", in De Spuije, 2007, afl. 71, pag. 25-34). Zie ook P.J.A. van Voorst Vader: 'Gemeente Wissenkerke, Burgemeester J.H.L. Vader', in 'Onderzoek naar Zeeuwse burgemeesters 1850-1855, deel 3: Noord- en Zuid-Beveland', Stichting Regionale Geschiedbeoefening Zeeland, Middelburg, 1993, gemeentearchief Wissenkerke. De gegevens aangaande het huis op de Dorpsdijk zijn ontleend aan een studie uit 2008 van dhr. A.J. de Looft (Kappelle): 'Wissenkerke, Dorpsdijk 98 + 100', gemeentearchief Wissenkerke. De foto's voor deze publicatie zijn alle bewerkt door Han Santing, graficus te Groningen. De van het echtpaar Vader - van Voorst afstammende familietakken Vader en Vader van 's Gravenpolder zijn uitgestorven, de familietak Van Voorst Vader niet. Dit artikel werd gepubliceerd in De Spuije, Afl. 96, Winter 2015, pag. 7-18 (met toestemming van de redactie ook gepubliceerd op deze website).
2. Daar zal 'generaties' bedoeld zijn.
3. De plek, waar vroeger huis plus kantoor van dhr. W.L. Vader stonden, vormt slechts een deel van het huidige gemeentehuis plus politiebureau (zie fig.1). Het tweede huis zuidelijk van dat van dhr. W.L. Vader was van dhr. C.D. van Noppen (1822-1905). Dat werd door de gemeente gekocht en in 1869 als gemeentehuis in gebruik genomen (tevorens vergaderde men in een lokaal gehuurd in een kroeg op de Dorpsdijk). De gemeentewet uit 1851 van Thorbecke verordonneerde nml. een echt gemeentehuis.
4. De oudste volwassen geworden zoon van het echtpaar Vader - van Voorst was Pieter Johannes (Jan) van Voorst Vader, 1805-1869, die rechten studeerde in Leiden en rechter en gemeenteraadslid werd in Goes, waar hij ook begraven ligt. Johannes werd toen ook wel gespeld als Iohannes.
5. Huisartsen in Wissenkerke ca. 1822 - 2014: a) dhr. H.J. Keijl (1793-1870, begraven in Wissenkerke, zie huis nr 3 van de familie Vader), huisarts vanaf ca. 1822 tot 1870; b) dhr. A.C. Vader (1806-1872, begraven in Wissenkerke, zie huis nr 2 van de familie Vader), huisarts van 1833 tot ergens voor 1863 (kleine praktijk); c) dhr. Q.J.M. Janssen (1827-1898, begraven in Wissenkerke), huisarts 1854-1898, tevens 1867-1898 gemeenteraadslid, woonde in de Voorstraat; d) dhr. G.H. Jonker (geb. 1831), huisarts ca. 1854 - 1869, vertrok naar 's Gravenzande, woonde in wat nu Oostvoorststraat heet; e) dhr. D.J. Helderman (1840-1912, begraven in Wissenkerke), huisarts 1869-1912, tevens 1875-1895 gemeenteraadslid en 1895-1912 burgemeester, woonde eerst in het huis van Jonker, later in een fraai huis op de Dorpsdijk, gebouwd in 1873 (huidige nrs. 70 + 72, uitkijkend op de Voorstraat; het pand werd in tweeën gedeeld); volgens dhr. Kramer was hij spiritist; f) dhr. P.J. Fret (geb. 1868), huisarts 1902-1929, vertrok naar Bergen (zijn vrouw was een tante van Ank van der Moer, de actrice); g) dhr. J.L.J. Bruynzeel (1900-1965, geboren in Rilland, begraven in Goes), huisarts 1929-1964; d) dhr. J.A. van Arkel (1931-1987, begraven in Wissenkerke), huisarts 1964-1987. De huisartsen Fret, Bruynzeel en van Arkel hebben in hetzelfde huis als A.C. (Bram) Vader gewoond. De weduwe van dhr. Van Arkel woont daar anno 2014 nog steeds. Zij heeft het huis te koop aangeboden. Sedert 1987 is in Wissenkerke dhr. H.L.N. van der Veen de huisarts, op een ander adres, nml. Ooststraat 30. Met enige regelmaat wordt diens praktijk waargenomen door mw. J.T. Bruynzeel, huisarts, familie van de Bruynzeel, die eerder huisarts in Wissenkerke was.
6. Toen dhr. J.L.J. Bruynzeel huisarts was, 1929-1964, waren koord en bel nog aanwezig (verdwenen tijdens een verbouwing door dhr. J.A. van Arkel), al werden ze niet meer gebruikt, volgens informatie van zijn zoon Derk P. Bruynzeel, geb. 1943. Dhr. D.P. Bruynzeel en dhr. P.C. van Voorst Vader specialiseerden zich beiden tot huidarts en waren beiden academisch werkzaam.
7. In 1827 kreeg Hendrik J. Keijl een médaille (gevonden in de nalatenschap van dhr. J.L.J. Bruynzeel) voor het in 1 jaar gratis toedienen van het koepok vaccin aan >100 burgers van Wissenkerke (tekst op de médaille: "AAN H.J. KEYLL MED DOCTOR TE WESSEKERK 1827. GRATIS ADMINISTR PRO VARIOL VACC INSIT PLUS C CIVIB UNO ANNO"). In 1841 was hij betrokken bij een vaccinatie schandaal (A.J. Barth: Het trieste verhaal van meester Schoe te Wissenkerke; [www.noord-beveland.nl/OntdekNoord-Beveland/Gemeentearchief\(historisch\)/Verhalen uit het verleden](http://www.noord-beveland.nl/OntdekNoord-Beveland/Gemeentearchief(historisch)/Verhalen uit het verleden)): de onderwijzer van de lagere school liet

- dokter Keijl de koepok-vaccinatie toedienen aan alle aanwezige kinderen zonder dat daarvoor ouderlijke toestemming gevraagd was. Heel erg alternatief lijkt dokter Keijl als vaccinerend arts niet geweest te zijn.
8. A.A. van der Poel, 'Drie Noordbevelandse schilders', Archief van het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen, 1968, pag. 7-38 (dhr. P. Verhorst: pag. 16).
 9. Dhr. Q.J.M. Janssen ligt begraven in Wissenkerke. Op zijn rechtop staande grafsteen staat vermeld, dat hij Med. Cuir. et Art. Obst. Doctor was, d.w.z. huidarts (cuir = leer of huid) en obstetricus. Of wordt Med. Chir. bedoeld en was hij, zoals zo veel artsen toen, Heel- en Vroedmeester?
 10. Jacob H.L. Vader werd volgens De Middelburgsche Courant in 1848 benoemd tot plaatsvervangend kantonrechter (dat bleef hij tot 1872) bij het in 1830 opgerichte kantongerecht te Kortgene. Hij was, voor zover bekend, weliswaar geen afgestudeerd jurist (in die tijd was dat geen voorwaarde voor een dergelijke benoeming, zoals dat sedert de Wet tot Vaststelling van een nieuwe Rechterlijke Inrichting van 1875 wel het geval is), maar heeft, naar we aannemen, als gemeentesecretaris (hij werd in 1853 pas burgemeester) toch zoveel juridische kennis bezeten en opgedaan, dat die benoeming gerechtvaardigd was.
 11. Jacob & Catharina Vader - Swemer werden door de aankoop van de heerlijkheid in 1863 Heer & Vrouwe van 's Gravenpolder en noemden zich daarna in formele situaties Vader van 's Gravenpolder, net als hun zoon Willem, al ging die daar stricter mee om. Als burgemeester bleef Jacob Vader zich veelal Vader noemen.
 12. Catharina M. Vader van 's Gravenpolder - Swemer was een kleindochter van Anthony Swemer (1751-1803), die een broer was van de Swemer (Abraham), die de buitenplaats Sorgwijck creëerde. Haar ouders waren Joost Swemer (1790-1878), geboren te Colijnsplaat en gestorven te Goes (ontvanger en gemeentesecretaris van Kapelle, Biezellinge en Eversdijk, later ontvanger in Goes), en Blazina de Jongh (1792-1857), geboren te 's Gravenpolder en gestorven te Goes. De Nederlandsche Leeuw 1976, 93^e Jaargang, pag. 112-118, 140-143 en 183-187.
 13. W.J. Vader van 's Gravenpolder (1839-1916), hun zoon, legateerde in zijn testament uit 1911 (familiearchief Goes) overeenkomstig zijn moeder's wens de door zijn vader gebouwde naar zijn moeder vernoemde Catharina Maria Hof in de Onrustpolder bij Kamperland aan de diaconie van Wissenkerke. Zij heeft in 1866 bij de bouw van de hofstede de eerste steen van de schuur gelegd (opnieuw ingemetseld bij de herbouw in 1971). Zie ook de publicatie genoemd in noot 14, pag. 48 (daar staat, onjuist, dat zij het zelf legateerde).
 14. H.C. de Kater e.a. (Werkgroep Veldnamen Noord-Beveland): 'Noord-Bevelandse veldnamen benevens een aantal historische biezonderheden van het voormalige eiland', 1982, pag. 17; Gemeentearchief Wissenkerke.
 15. De broers Bram & Ko Heijboer hadden samen voor hun transport bedrijf en hun kleine boerenbedrijf (met land gepacht van Willem J. Vader van 's Gravenpolder) twee paarden, die ze stalden in hun schuur, de oude manege. Bij de schuur/manege was een vijver (een wel), waar de paarden uit konden drinken. Dat een (kleine) boer met grond buiten het dorp in het dorp woonde en daar een schuur had, was vroeger niet ongebruikelijk. Anno 2014 kan dat niet meer, want na WO II kwam er een gemeentelijke verordening, die het houden van grotere dieren binnen de bebouwde kom verbiedt.
 16. Burgemeesters van Wissenkerke 1795-1912: a) dhr. W.L. Vader, 1795-1819; b) dhr. P. Tazelaar, 1820-1842; c) dhr. A. de Moor, 1842-1853 (dhr. De Moor had alleen lagere school; in 1851 voerde Thorbecke een nieuwe Gemeentewet in, waarin van de burgemeester een bepaalde graad van opleiding werd geëist en voor elke gemeente een gemeentehuis); d) dhr. J.H.L. Vader, 1853-1873; e) dhr. W.J. Vader (van 's Gravenpolder), 1873-1894; f) dhr. D.J. Helderma, 1895-1912. De schout, een functie vergelijkbaar met die van burgemeester, werd in 1810 maire (bij de inlijving van Nederland in Frankrijk), in 1814 (na de Franse tijd) even burgemeester maar al snel (in 1817 of eerder) weer schout en in 1825 definitief burgemeester, volgens het in 1824 door de regering uitgebrachte 'Reglement op de besturen ten plattelande'. Dhr. W.L. Vader, bij de machtsovername door de patriotten in 1795 tot schout benoemd, was achtereenvolgens schout, maire, even burgemeester, en schout, dhr. P. Tazelaar was achtereenvolgens schout en burgemeester (het desbetreffende archief van Wissenkerke uit de jaren 1809-1825 is onvindbaar; wel staat uit andere bronnen vast, dat dhr. Tazelaar in 1820 schout was en dhr. Vader in 1810 maire en in 1819 schout).
 17. Het testament van W.J. Vader van 's Gravenpolder (1839-1916) uit 1911 bevatte een soort pensioenregeling (wekelijks uitkering gedurende het leven van de betrokken legatarissen) voor zijn 3 dienstbodes, koetsier en palfrenier in Den Haag en voor de 2 werksters, 2 tuinmannen en jachttopziener in Wissenkerke.
 18. Idem als 14, pag. 34 (Dorpsdijk 100).
 19. Idem als 8, pag. 9-26 (Cornelis Zwigtmann).
 20. Idem als 12, pag. 181-182 (A.S. van der Loeff & H.J.E. Vader).
 21. G.G. de Fouw: 'Wissenkerke in vroeger tijden', Uitg. Deboektant, Oostvoorne, 1995, pag. 73-75. Het gebouw op de Dorpsdijk, toen nog steeds kinderbewaarsschool, werd in de jaren 1960 afgebroken.
 22. Een andere, meer waarschijnlijke verklaring is, dat het aantal (6) gebaseerd is op de vermelding daarvan op pag. 16 in het rapport van dhr. H.C. de Kater e.a. (zie noot 14). Ook staat in dat rapport op pag. 16 foutief vermeld, dat de huizen van de familie Vader in de Voorstraat op één na alle in het eerste kwart van de 20e eeuw zijn afgebroken en dat er in de Voorstraat ten Noorden van het Kerkplein twee kantoren van de familie Vader waren. Op die plek stond alleen het kantoor van Jacob Vader, waarin dus ook het cachot zat. Volgens dat rapport stond boven de deur: "Behandel de dieren met zachtheid, spaar de vogels."
 23. Idem als 21, pag. 71.

Onderschriften bij figuren (foto's)

- Fig. 1. De drie leden van de familie Vader, die burgemeester waren van Wissenkerke. V.l.n.r.: a) Willem L. Vader (1775-1849), burgemeester (toen schout of maire genoemd) 1795 - ca. 1822; b) Jacob H.L. Vader (1810-1892), burgemeester 1853-1873; c) Willem J. Vader van 's Gravenpolder (1839-1916), burgemeester 1873-1894.
- Fig. 2. Wissenkerke, Voorstraat: in het midden het huis van Willem L. Vader (1775-1849), schout en maire, gebouwd ca. 1800, met 5 ramen op de 1^e verdieping, ca. 1917 afgebroken, net als zijn kantoor ter rechterzijde, met 2 ramen op de 1^e verdieping. Ter linkerzijde een poortje, dat nog steeds bestaat. Het grote huis rechts, 4 ramen breed op de 1^e verdieping, eigendom van dhr. C.D. van Noppen, werd gemeentehuis (vanaf 1869). Anno 2014 is het onderdeel van het inmiddels met nieuwbouw uitgebreide gemeentehuis van Noord-Beveland, dat reikt van dat oude gemeentehuis tot aan het huidige woonhuis rechts van het nu smallere poortje (dat huis is het meest linkse van de drie burgerhuizen, die gebouwd werden ter plaatse van het afgebroken herenhuis plus kantoor van Willem L. Vader).
- Fig. 3. Wissenkerke, Voorstraat, huidige nrs 13 en 15 (met 5 ramen op de 1^e verdieping van beide huizen). Links, schuin achter de hoofstal, ook travalje genoemd (stelling van de hoefsmid voor het beslaan van paarden), het huis van Abraham C. Vader (1806-1872), nr 13, waarschijnlijk ca. 1834 gebouwd, dat er anno 2014 nog steeds staat. Rechts op de hoek het huis, nr 15, van Maria A. Vader (1804-1887) en haar echtgenoot Hendrik J. Keijl (1793-1870), waarschijnlijk ca. 1828 gebouwd, in 1975 afgebroken.
- Fig. 3a. Na verkoop van het huis (nr 15) van Maria Vader, na haar overlijden in 1887, werd het rechter deel postkantoor, met brievenbus (de puist op de muur) in de Kerkstraat.
- Fig. 4. Wissenkerke, Voorstraat, t.p.v. huidige nrs 12 + 14: links het huis (met 6 ramen op de 1^e verdieping), gebouwd ca. 1837, van Jacob H.L. Vader, burgemeester. Ter linkerzijde, op de hoek van het Kerkplein, zijn kantoor (met 4 ramen op de 1^e verdieping) t.p.v. huidige nrs 16 + 18, met het cachot aan de zijkant. Huis en kantoor werden ca. 1917 (grotendeels) afgebroken. Aan het begin van de Voorstraat, op de Dorpsdijk, t.p.v. het kruisje, het in 1873 gebouwde huis van dhr. D.J. Helderman, huisarts en later ook burgemeester.
- Fig. 4a. Achter het huis van Jacob Vader lag de overdekte manege van de familie Vader, gebouwd in 1817, afgebroken in 1977.
- Fig. 5. Wissenkerke, Voorstraat, huidige nr 26: links voor de kerktoeren het huis (pijl links), gebouwd ca. 1869 (met 5 ramen op de 1^e verdieping), van Willem J. Vader van 's Gravenpolder (1839-1916), als burgemeester opgevolgd door dhr. D.J. Helderman. Links voorbij de kerk kantoor en huis van Jacob Vader, zijn vader, rechts net voor het boomgebladerte kantoor en huis (pijl rechts) van Willem L. Vader, zijn grootvader.
- Fig. 6. Wissenkerke, Dorpsdijk, huidige nrs 100 (links) + 98 (rechts). Nr 100 werd ca. 1805 gebouwd door een oom van Adriaan S. van der Loeff (1808-1871). De laatste, rijksontvanger van belastingen, huwde in 1839 Henrietta J.E. Vader (1813-1869), kocht het huis in 1845, liet aan de achterkant bos en plantsoen aanleggen (ca. 1910 weer gerooid) en heeft waarschijnlijk het rechter deel van het huis (nr 98) laten aanbouwen, dat diende als kantoor, keuken en mangelkamer.

Bron foto's (archief PJAvVV = archief van de vader in bezit van PCvVV; die foto's ook in Van Voorst Vader familiearchief, in archief Goes):

Fig. 1: PCvVV (archief PJAvVV, fotograaf onbekend, alle 3 foto's bewerkt & bijgesneden).

Fig. 2: PCvVV (archief PJAvVV, fotograaf dhr. J. van Melle, ca. 1875; foto bewerkt & bijgesneden).

Fig. 3: PCvVV (archief PJAvVV, fotograaf en jaar idem als fig. 2; foto bewerkt & bijgesneden).

Fig. 3a: H. van Strien, 'Wissenkerke in oude ansichtkaarten', 1974, ansichtkaart 5 (bewerkt & bijgesneden).

Fig. 4: H. van Strien, 'Wissenkerke in oude ansichtkaarten', 1974, ansichtkaart 21 (bewerkt).

Fig. 4a: PCvVV (archief PJAvVV, fotograaf onbekend, foto ca. 1960, bewerkt).

Fig. 5: PCvVV (archief PJAvVV, fotograaf onbekend, foto ca. 1910, bewerkt).

Fig. 6: G.G. de Fouw, 'Wissenkerke in vroeger tijden', Uitg. Deboekant, Oostvoorne, 1995, foto pag. 76 (minus opschrift).

Alle foto's voor deze publicatie zijn bewerkt door Han Santing, graficus te Groningen, zoals ook vermeld in noot 1.

Fig. 1. De drie leden van de familie Vader, die burgemeester waren van Wissenkerke. V.l.n.r.: a) Willem L. Vader (1775-1849), burgemeester (toen schout of maire genoemd) 1795-1819; b) Jacob H.L. Vader (1810-1892), burgemeester 1853-1873; c) Willem J. Vader van 's Gravenpolder (1839-1916), burgemeester 1873-1894.

Fig. 2. Wissenkerke, Voorstraat: in het midden het huis van Willem L. Vader (1775-1849), schout en maire, gebouwd ca. 1800, met 5 ramen op de 1^e verdieping, ca. 1917 afgebroken, net als zijn kantoor ter rechterzijde, met 2 ramen op de 1^e verdieping. Ter linkerzijde een poortje, dat nog steeds bestaat. Het grote huis rechts, 4 ramen breed op de 1^e verdieping, eigendom van dhr. C.D. van Noppen, werd gemeentehuis (vanaf 1869). Anno 2014 is het onderdeel van het inmiddels met nieuwbouw uitgebreide gemeentehuis van Noord-Beveland, dat reikt van dat oude gemeentehuis tot aan het huidige woonhuis rechts van het nu smallere poortje (dat huis is het meest linkse van de drie burgerhuizen, die gebouwd werden ter plaatse van het afgebroken herenhuis plus kantoor van Willem L. Vader).

Fig. 3. Wissenkerke, Voorstraat, huidige nrs 13 en 15 (met 5 ramen op de 1^e verdieping van beide huizen). Links, schuin achter de hoofstal, ook travalje genoemd (stellage van de hoefsmid voor het beslaan van paarden), het huis van Abraham C. Vader (1806-1872), nr 13, waarschijnlijk ca. 1834 gebouwd, dat er anno 2014 nog steeds staat. Rechts op de hoek het huis, nr 15, van Maria A. Vader (1804-1887) en haar echtgenoot Hendrik J. Keijl (1793-1870), waarschijnlijk ca. 1828 gebouwd, in 1975 afgebroken.

Fig. 3a. Na verkoop van het huis (nr 15) van Maria Vader, na haar overlijden in 1887, werd het rechter deel postkantoor, met brievenbus (de puist op de muur) in de Kerkstraat.

Fig. 4. Wissenkerke, Voorstraat, t.p.v. huidige nrs 12 + 14: links het huis (met 6 ramen op de 1^e verdieping), gebouwd ca. 1837, van Jacob H.L. Vader, burgemeester. Ter linkerzijde, op de hoek van het Kerkplein, zijn kantoor (met 4 ramen op de 1^e verdieping) t.p.v. huidige nrs 16 + 18, met het cachot aan de zijkant. Huis en kantoor werden ca. 1917 (grotendeels) afgebroken. Aan het begin van de Voorstraat, op de Dorpsdijk, t.p.v. het kruisje, het in 1873 gebouwde huis van dhr. D.J. Helderman, huisarts en later ook burgemeester.

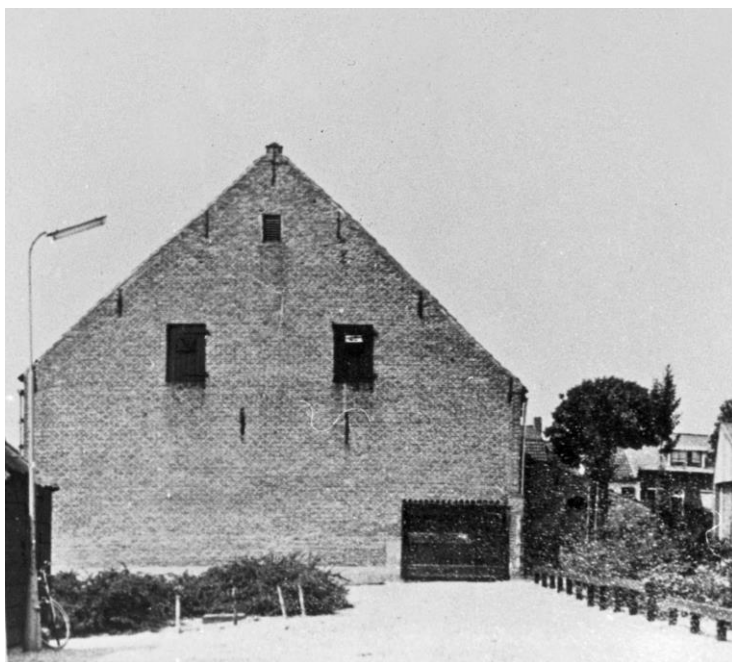

Fig. 4a. De overdekte manege van de familie Vader, gebouwd in 1817, afgebroken in 1977, gelegen achter het huis van Jacob Vader.

Fig. 5. Wissenkerke, Voorstraat, huidige nr 26: links voor de kerktoeren het huis (pijl links), gebouwd ca. 1869 (met 5 ramen op de 1^e verdieping), van Willem J. Vader van 's Gravenpolder (1839-1916), als burgemeester opgevolgd door dhr. D.J. Helderman. Links voorbij de kerk kantoor en huis van Jacob Vader, zijn vader, rechts net voor het boomgebladerte kantoor en huis (pijl rechts) van Willem L. Vader, zijn grootvader.

Fig. 6. Wissenkerke, Dorpsdijk, huidige nrs 100 (links) en 98 (rechts). Nr 100 werd ca. 1805 gebouwd door een oom van Adriaan S. van der Loeff (1808-1871). De laatste, rijksontvanger van belastingen, huwde in 1839 Henrietta J.E. Vader (1813-1869), kocht het huis in 1845, liet aan de achterkant bos en plantsoen aanleggen (ca. 1910 weer gerooid) en heeft waarschijnlijk het rechter deel van het huis (nr 98) laten aanbouwen, dat diende als kantoor, keuken en mangelkamer.